

barvy kůže, a dokonce i tak komplikovaného jevu, jako je inteligence. Jistěže neexistuje gen „pro“ inteligenci, ale není těžké si představit, že by v budoucnu kladli rodiče požadavky na vylepšení genů ovlivňujících například paměť. Je tělesnou výškou 150 cm obou rodičů možno chápat jako nemoc, která by měla být léčena u potomka genovou manipulací? A co 160 cm? V USA se udává, že u dvou mužů vykonávajících stejnou profesi odpovídá 1 cm tělesné výšky rozdílu 600 dolarů roční mzdy – vyšší muži jsou na tom zkrátka lépe. Rovněž existuje studie, podle které jsou vyšší muži častěji ženatí než nižší a rovněž zanechávají v průměru více potomků.

Hans Jonas konstatuje, že dítě má právo být naprostým překvapením pro své rodiče a nesmí být svými nejbližšími nijak manipulováno ani předurčováno k té či oné budoucnosti. Evidentní je rovněž nebezpečí vzniku novodobé aristokracie geneticky vylepšených dětí. Otázky mohou být i subtilnější, např. jestli to bude můj úspěch, když se mi podaří vystudovat vysokou školu, anebo úspěch genetiků, kteří upravili gamety, z nichž jsem vznikl.

I když jsou tyto problémy ještě hudbou budoucnosti, je lépe řešit etické otázky s předstihem a být na ně včas připraveni. Projekt lidského genomu bývá citován jako případ, kdy věda na chvíli předběhla i fantazii spisovatelů *science-fiction*. U mnoha současných problémů je zřejmé, že věda předběhla i etický rozbor celé otázky. Volání po „etické pauze“ (například ve sporném využití embryonálních kmenových buněk) je výsledkem smutné skutečnosti, že se vědě zdařilo předběhnout kromě spisovatelů i filozofy. Ačkoli se nám tedy dnes zdají výrazné zásahy do lidského genomu, které by

měnily i povahové rysy jedince, za technicky neproveditelné, lékařští etikové mají možná nejvyšší čas na reflexi celé věci.

Kresba
© Jan Tomaschoff

K DALŠÍMU ČTENÍ

- Brunner H. G. et al.: X-Linked Borderline Mental Retardation with Prominent Behavioral Disturbance: Phenotype, Genetic Localization, and Evidence for Disturbed Monoamine Metabolism, *Am. J. Hum. Genet.* 52, 1032-1039, 1993
 Freeman S., Herron J. C.: Evolutionary analysis, Prentice Hall, Upper Saddle River (New Jersey) 2003, s. 412
 Lewontin R.: The Triple Helix, Harvard University Press 2001, s. 10
 Reich W. T. (ed.): Encyclopedia of Bioethics, Simon & Schuster Macmillan, New York 1995, s. 951
 Sbírka mezinárodních smluv České republiky, č. 96/2001, Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně
 Störig H. J.: Malé dějiny filosofie, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2000, s. 550-551

Proč chráníme přírodu?

Dvakrát na obhajobu ochránců přírody

Na konferenci „Dobrovolná ochrana přírody v České republice“, pořádané k 25. výročí založení Českého svazu ochránců přírody v prosinci loňského roku v Průhonících, si položili účastníci panelové diskuse otázku: „Proč chráníme přírodu?“¹ Slovo *proč* může mít v češtině i v dalších jazycích dva významy: 1) Za jakým účelem? Čeho chceme dosáhnout? Co sledujeme? Má to smysl? 2) Z jakých důvodů? Co nás k tomu motivuje? Obě *proč* spolu souvisejí, ale snad bude plodné, budeme-li o nich uvažovat odděleně.

O účelu a smyslu ochrany přírody se mnoho nemluví

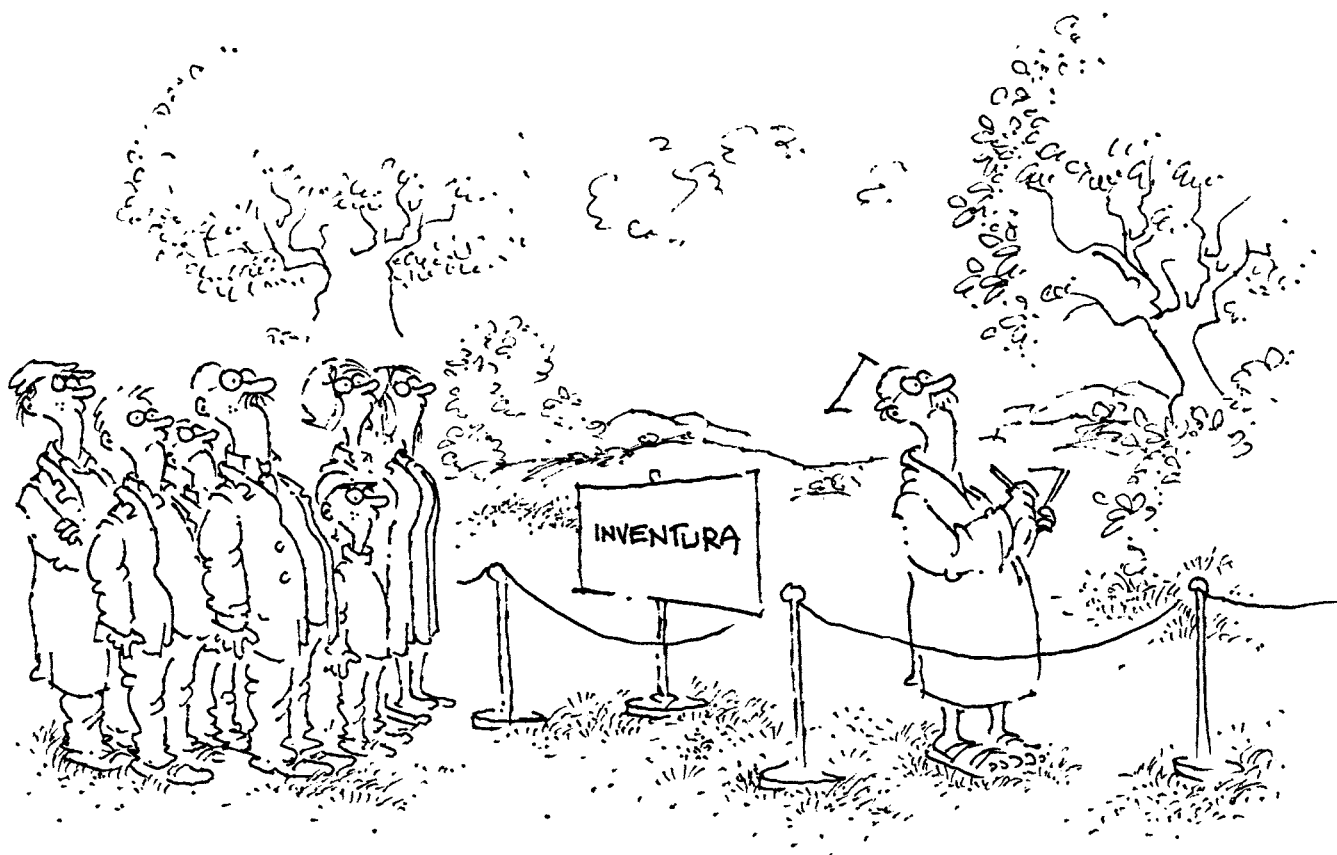
Pokud novináři právě nestavějí ochranu přírody jako projev nebezpečného extremismu,

pokud nekomplikuje nějaký budovatelský projekt, pokud nestojí v cestě podnikatelskému či politickému záměru, je považována za potřebnou a chvályhodnou. V posledních letech však ve všeobecném přitakání slyšíme i hlas jakési pochybnosti – a to vždycky začíná být zajímavé. Většinou zaznívá nepřímě, na okraj řešení speciálních otázek, například témat sociobiologických, evolučních, paleo-

HANA LIBROVÁ

¹) Otázku formuloval a diskusi řídil Bedřich Moldan. Pokusili se na ni odpovědět Václav Cílek, Jan Jeník, Stanislav Komárek, Hana Librová, Jan Sokol, David Storch a Jan Stráský. Tento text je podstatně rozšířenou verzí diskusního příspěvku.

Prof. RNDr. Hana Librová, CSc., (*1943) vystudovala biologii na Přírodovědecké fakultě UJEP (dnes MU) v Brně a absolvovala vědeckou přípravu v oboru sociologie na Filozofické fakultě J. A. Komenského v Bratislavě. Na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně založila obor humanitní environmentalistika. Zabývá se sociologickými aspekty ekologických problémů, zvláště ekologicky příznivými životními způsoby. Napsala knihy *Sociální potřeba a hodnota krajiny* (1987), *Láska ke krajině?* (1988), *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti* (1994), *Vlažní a váhaví: kapitoly o ekologickém luxusu* (2003).

Kresba
© Vladimír Renčín

botanických a geobotanických. Když se autoři rozohní, netají se s tím, že ochranu přírody považují za sentimentální pomýlení amatérů. Vlídňější kritikové shovívavě rozmlouvají ochráncům přírody zbytečné obavy a úzkosti; není vlastně *proč* přírodu chránit.

Shrnu jenom stručně, neboť předpokládám, že čtenáři vědí, o čem je řeč: Země prošla ve své historii pěti obdobími masového vymírání druhů; dnešní devastace způsobená člověkem není nic mimořádného. Příroda je mocná, není třeba se o ni strachovat, další evoluce si poradí i se současnými proměnami biotopů, i s úbytkem druhů, ať je jakkoli masivní. Ostatně člověk masakroval biologické druhy už jako paleolitický lovec.

V loňském roce vycházely na pokračování pozoruhodné texty o proměnách naší krajiny např. z pera Jiřího Sádla a Petra Pokorného (Vesmír 83, 398, 2004/7, 83, 461, 2004/8, 83, 525, 2004/9). I v nich jsme kromě zajímavých informací zaznamenali polemický tón zaměřený proti nepoučenosti a naivitě ochránců přírody. Jádrem sdělení je, že dnešní změny v krajině nejsou „nic nového pod sluncem“ (J. Sádlo, P. Pokorný, s. 401). „Jde jen o nezvyk. Co se hlalo, není krajina a my jako její tvůrci, ale my jakožto její pozorovatelé“ (J. Sádlo, P. Pokorný, s. 525). Významným argumentem sedmidílného seriálu *Zelení cizinci a nové krajiny* v loňském Vesmíru je vznik „nové divočiny“, která vzniká expanzními a invazními procesy za zády sídlišť, nových průmyslových objektů a velkoprodejen, podél silnic a tratí.

Texty biologické školy pochybující o významu ochrannářských aktivit – pro stručnost mi dovoluji toto označení – jsou inspirativní a zasloužily by si věcnou diskusi. Ze strany ochránců přírody však reakci, která by obhájovala smysl jejich konání, téměř neslyšíme.

Dotčení znevažováním dobrých úmyslů, nedají se zlákat ani věcnými kritickými argumenty, ani posměchem, ani půvabnými provokacemi, za nimiž se v poslední době dá tušit utajovaná sympatie. Možná že ochránci přírody kritiku své činnosti nechtou nebo nemají k vědecké polemice chuť či odvahu. Dlužní jí tedy především odborníci biologických disciplín, kteří se na ochraně přírody podílejí nepřímou.² I ti se však ke škodě věci uzavírají do ulity. Na můj diplom z biologie už napadala vrstva prachu, a tak se mohu jenom ptát. Tážu se obou táborů:

Opravdu nejsou dnešní změny v krajině „nic nového pod sluncem“?

Dá se vskutku tvrdit, že pravěké a středověké migrace rostlin mají stejný význam jako migrace dnešní? Opravdu není zásadně novou kvalitou masivní užívání biocidů nebo vnášení genově manipulovaných organismů do krajiny?³ Neznamená naše schopnost „poroučet kohoutům ropy v globálním ekonomickém systému a ještě spíš informačním tokům v elektronickému hypersvětě“ (J. Sádlo, P. Pokorný, s. 402–403) nepřímou zásahu do krajiny, které nejsou srovnatelné s historickými proměnami, jako byla tvorba polí v neolitu či pozdější změny v držbě půdy? Při pozorném čtení některých textů si můžeme všimnout, že jsou argumentačně nedůsledné. Například názor, že se krajina vyvíjí k horšímu, je předem označen jako „naše citová intervence“ (Sádlo, Pokorný, s. 401), ale o dvě stránky dál autoři přinášejí seznam prudkých změn nebyvalé závažnosti a sami jednu z nich označují jako „denaturaci přírody v míře nejplnější“ (s. 403).

Pokračuji v kladení otázek: Je skutečně „nová divočina“ náhradou za zničené porosty původní? Nenašli by biologové při dobré vůli, tj. kdyby překonali nutkání oponovat staré ge-

2) Vycitují, že zvlášť ostré výtky jsou adresovány právě těmto příslušováním ochrany přírody: jejich údajně zastaralá vědecká produkce dodává naivním ochrannářským obětavcům falešné argumenty v podobě „moderních vědecky zařazených mýtů“ (J. Sádlo, P. Pokorný, s. 398).

3) Vesmír 83, 646, 2004/11 přinesl v článku Hra na slepou bábu z pera Františka Krahulce nové znepokojivé argumenty.

neraci, odborné kritérium, které by dovovalo srovnat biologickou hodnotu⁴ „staré divočiny“ a „nové divočiny“? Opravdu nezbyvá než bohorovně a postmoderně krčit rameny?

Odkud berou autoři seriálu představu, že „nová divočina“ představuje v krajíně ekologické východisko?⁵ Není spíš jen dočasným ekologicky příznivým vedlejším efektem postsocialistického a raně kapitalistického modernizačního zmatku, „nepořádku“, který konsolidovaná společnost bude hledět „uklidit“ po vzoru Švýcarska, Holandska a jiných spořádaných zemí? Ze sociologických výzkumů znám dobře postoje lidí k divočině všeho druhu: je to „neřádstvo“. Obávám se, že v ne-daleké budoucnosti se „nová spontánnost“, jak pěkně píše J. Sádlo a P. Pokorný, stane snadnou kořistí křovinořezů a herbicidů.

Jsou náhradou za zmizelé vrabce, chocholuše a vlaštovky⁶ početné páry sojek a strak v zahradách?⁷ (J. Sádlo, P. Pokorný, s. 526.) Mohu odložit svůj smutek nad zanikajícími tropickými pralesy,⁸ když Jan Zrzavý, David Storch a Stanislav Mihulka píší, že v nich možná druhy stejně rychle vznikají jako zanikají?⁹ Co si mám myslet o zděšení, které dnes jeví nesentimentální zkušení cestovatelé a potápěči po návratu z byvší divočiny afrického kontinentu a z tichomořských hlubin?

Někdy se zdá, že kritikové ochrany přírody neberou svá tvrzení vážně a doslova. Ve snaze distancovat se od ochránářského sentimentu a starých výkladových schémat se chytají detailů, dílčích skutečností, které temperamentně přehánějí a duchaplně generalizují. Jemné rozlišování, nepominutelný rys intelektuální práce, je obětováno neodolatelné chuti vyslovit originální nápad, někdy jen vtíp.

Abychom si rozuměli: I já věřím, že si „zdánlivě pokrotlá příroda stejně nakonec udělá, co chce“ (J. Sádlo, P. Pokorný, s. 464).

Jde však právě o to „nakonec“. Nepodléhat zármutku, osvojit si úsměvný nadhled nad pachtivými se ochránci přírody vyžaduje makrodějinný odstup. Ten většině z nás není dopřán. Nejen proto, že nemáme dost informací o evolučních procesech. Také proto, že nejsme k podobnému nadhledu ustrojeni.

Jak jsou ochránci přírody ustrojeni?

Jak jsou ochránci přírody ustrojeni? Dostáváme se k onomu druhému, *proč* chráníme přírodu. Také o tomto tématu se píše a hovoří jen zřídka. Co vede ochránce přírody k činnosti, jejíž výsledky vidí častěji zmařeny než naplněny? Jaká je motivace ochránců přírody?¹⁰ Také o ní – stejně jako o smyslu jejich práce – píše někteří biologové s pochybovačným podtextem, ne-li přímo s odsudkem. Naivní ochránářská činnost prý spočívá na „staronových chiliastických představách“, na „ekologické ideologii“ (J. Sádlo, P. Pokorný, s. 398).

Obávám se, že ti, kdož chtějí bořit falešné mýty, sami jim hovoří poplatní. Především: S nepoučeností ochránců přírody to dnes není tak zlé. Čtou a pozorně naslouchají. A dále: Po letech styků a rozhovorů s ochránci přírody marně vzpomínám, kdy jsem zaslechla něco, co by svědčilo o „chiliastických představách“. Pokud jim sama podléhám, musím se mít v ochránářské společnosti na pozoru a spíše o nich mlčet. Ochrana přírody si vyselektovala určitý psychologický typ – bytostně agilní a vitální.¹¹ Také věk ochránářů a jejich situace na počátku životní dráhy – často jsou rodiči malých dětí – plní sebeochrannou funkci.

Chiliastické nálady, morousovství a poraženectví nejdou dohromady s namáhavou prací a nepohodlím. Neumím si představit mladého muže postiženého vizí konce světa, jak kósi ve třicetistupňovém horku v Bílých Karpatech louku prosycenou ovády. Ani dívku, jak

4) Už vidím, jak se kolegové přírodovědci nad tím slovem ošívají.

5) Takovému konstatování bych spíš věřila, pokud by zvolili jiný příklad vznikající divočiny, například sukcesie v opuštěné podhorské zemědělské krajině.

6) K těm mizejícím bude třeba připočítat – s tím, jak se ve městech rychle obnovují střechy a fasády historických domů a jak se „ekologicky“ zateplují paneláková sídliště – i rorýsy.

7) Ornitologové tvrdí opak: Oba tyto havranovití ptáci se žijí převážně na odpadcích. Na přilepšenou celý den poletují v korunách stromů a vybírají vajíčka a mláďata drobných ptáků. Díky stálému přísunu základní obživy si pod sebou nevyžerou potravní zdroj, jak by jinak odpovídalo přirozené populační dynamice.

8) Jak by jej asi vysvětlila evoluční psychologie? Jaké úsilí o maximalizaci zisku mohlo založit emoční zájem o antropologicky nevlidné porosty, které jsem viděla nanejvýš ve filmu?

9) Lidskou činností způsobená „fragmentace biotopů jistě zvyšuje rychlost alopatrické speciace“ (viz J. Zrzavý, D. Storch, S. Mihulka v knize Jak se dělá evoluce, s. 276, a také ve Vesmíru 82, 644, 2003/11).

10) V tomto textu nechám stranou hypotézu, podle níž se úplatným odpůrcům atomové energie, odpůrcům genetických manipulací a odpůrcům automobilizmu či splavnění Labe dostává finanční podpory ze strany mocných, nejspíš zahraničních, firem. Nebudu se věnovat ani sociologickému názoru, podle něhož by v ochránářských aktivitách mohla hrát roli tendence mladých lidí k sdružování do skupin shodných zájmů, popřípadě šance na nalezení partnera. Jakkoli je tento motiv pravděpodobný, není specifický; je analogický se sdružováním v jakékoliv skupině.

11) Pozoruhodně se kombinuje s konzervativním postojem, o němž budu mluvit dále. Snad jde o paradox: aktivní zaměření k minulému stavu.

Kresba
© Vladimír Renčín

TO JE NĚJAKÉ NEDOROZUMĚNÍ, MATKO PŘÍRODO. JÁDY KÁJA DOSTÁL.
JÁ PŘECE NIKDY NETVRDIL, ŽE HODLÁM POROUČET VĚTRU, DEŽI.

„Šetři se přírodou. Žádné exhalace, žádnou chemii a pokud možno co nejméně člověka!“

se s touto myšlenkou přivazuje k branám Temelína. Umím zato dobře pochopit, že takový pohled časem zaujme unavený stárnoucí badatel či badatelka, kteří v pracovně po léta sledují ukazatele stavu biosféry. Především bych však za nositele a šířitele chiliastických nálad považovala novináře s jejich věčnou otázkou: „Jak to dopadne?“

Také o úvahách nad motivacemi platí, že jsou plodnější, pokud rozlišují. „Ochrana přírody“ označuje široké spektrum aktivit a „ochránci přírody“ jsou lidé vyznačující se různým přístupem k přírodě. Jejich vlastnos-

ti tvoří kontinuum s nevyhraněnými přechody. Pro jednoduchost budu psát o dvou typech *dobrovolných* ochránců, jejichž vlastnosti a motivy záměrně vyhráním: o členech sociálně a politicky orientovaných ekologických hnutí a o terénních ochráncích přírody.¹²

Ekologická hnutí

Nejdříve se zastavme u ekologických hnutí. Zdůrazňují, jak neodlučitelně jsou osudy přírody svázány se společenskými procesy. Snaží se chránit přírodu nepřímou a systémově, prostřednictvím více či méně radikálních změn

Obě kresby
na této straně
© Vladimír Renčín

STOP! PO ZKUŠENOSTECH S VAMA SE PŘÍRODA ROZHODLA ZAVĚST VÍZOVOU POVINNOST.

politického a ekonomického rozhodování od lokální až ke globální úrovni. Aktivisté obecně předpokládají, že změna lidského vztahu k přírodě vyplyne z odstranění sociální nepravdivosti na planetě, zejména v rozvojech zemích. Typický je pro ně odpor proti globalizaci a úsilí o obranu lidských práv.

Na individuální rovině tkví motivační síla ekologických aktivistů mimo jiné v jejich kriticismu a sklonu k opozičnosti. Na historické a společenské úrovni jsou počátky těchto hnutí spojeny s proticivilizační revoltou šedesátých a sedmdesátých let, která sama sebe označovala jako kontrakulturu. V jejím „zeleném“ křídle měla významný vliv takzvaná hlubinná ekologie, která má být alternativou k dominantní evropské sociokulturní a náboženské tradici, prý původkyní ekologické krize. Někdejší nadšení a spontánní aktivismus založený na prosté „ekologické ideologii“ levicového charakteru však postupně slábne jednak přirozenou časovou erozí, jednak spolu s tím, jak v těchto kruzích stoupá míra vzdělání; a také v důsledku profesionalizace.

V zjednodušené typologii lze říci, že ekologičtí aktivisté nebývají horlivými terénními ochránci přírody. Nemusí do přírody vkročit; většinu času tráví u obrazovek počítačů, na workshopech a na schůzích. Ostatně snahy o výsadbu stromů a revitalizaci mokřadů se jim mnohdy jeví jako nedůsledné a krátkozraké.

Možná že k motivaci takto profilovaných ekologických hnutí přispívá i relativní schůdnost sociálních a humanitárních řešení. Zakladateli sociálně-ekologického hnutí NESEHNUTÍ Milanu Štefancovi byla v rozhovoru pro časopis *Sedmá generace* položena otázka: „V práci NESEHNUTÍ začíná problematika lidských práv převažovat. Myslíš, že je ekologie mrtvá?“ Odpověděl: „Za dobu své existence nedosáhlo ekologické hnutí žádného viditelného úspěchu na veřejnosti... Oproti tomu organizace, které se zabývají lidskými právy, mohou nabídnout spoustu konkrétních výsledků své činnosti“ (D. Lužný, M. Ander, s. 35). Mnozí aktivisté bývají časem do myšlenek na změnu společenských poměrů a na prosazování lidských práv

K DALŠÍMU ČTENÍ

- Černý V.: Cervantes a jeho Don Quijote, předmluva knihy Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha, Melantrich, Praha 1931
 Lužný D., Ander M.: Lidé se bojí veřejně vyjadřovat své názory (rozhovor s Milanem Štefancem), *Sedmá generace* č. 5, 34-37, 2004
 Mahen J.: Rybářská knížka, Družstevní práce, Praha 1947
 Maximovič R.: Prof. dr. Josef Pekař - nekrolog, *Krásy našeho domova*, věstník Svazu okrašlovacích spolků v království českém a klubu Za starou Prahu 1937, č. 4
 Sieferle R. P.: Fortschrittsfeinde (Oposition gegen Technik und Industrie von der Romantik bis zur Gegenwart), C. H. Beck Verlag, München 1985
 Verbeek B.: Die Anthropologie der Umweltzerstörung (Die Evolution und der Schatten der Zukunft), Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1994
 Zrzavý J., Storch D., Mihulka S.: Jak se dělá evoluce (Od sobeckého genu k rozmanitosti života), Paseka, Praha a Litomyšl 2004

vtažení do té míry, že se z jejich zorného pole zájem o ochranu přírody začíná vytrácet.

Společensky a politicky angažované hnutí pochopitelně dráždí průmyslníky, četné politiky a některé novináře.¹³ Biologové, kterým z odborného hlediska vadí naivita představ o povaze přírody a pomýlenost aktivistů, které z nich plynou, by však měli kritiku adresovat spíše terénním ochránářům než sociálním reformátorům.

Terénní ochráněři

Zabýváme se nyní motivacemi dobrovolných terénních ochráněřů, tažme se na jejich *proč*. Jak to u lidí bývá, jsou jejich motivy složité a v některých ohledech rozporuplné. Na jedné straně v sobě nesou stopy zmíněných levicových proudů a často se hlásí k hlubinné ekologii. Stojí však na základu konzervativním;¹⁴ i ten je dán historicky.

U zrodu a rozvoje ochráněřských snah stál romantický pohled na svět. Jejich nositelem byla šlechta, oponující dravému pronikání kapitalistického podnikání do krajiny. Chránila především věkovité stromy, pralesy a staré objekty vůbec. Je příznačné, že mezi ojedinělými historiky, kteří si všimli vzhledu a proměny krajiny, byl konzervativně smýšlející Josef Pekař. Na pozemkovou reformu z roku 1919, která vlastňovala šlechtickou zemědělskou půdu nad

12) Vynechám profesionální ochráně přírody ve státních institucích, na vědeckých a univerzitních pracovištích, členy zelených politických stran i čtené tzv. ekologické vychovatele.

13) Je příznačné, že nemají nic proti čištění studánek a výsadbě stromů.

14) Podobně možná platí, že konzervatismus je nereflakovaným postojoým základem „ekosystémového“ pojetí ekologie, které klade důraz na celek, tíhne k představě o cílovém rovnovážném stavu a nedoceňuje význam změny (viz diskusi ve *Vesmíru* 81, 127, 2002/3, 81, 129, 2002/3, 81, 130, 2002/3 a také 81, 248, 2002/5 a 81, 250, 2002/5). Je zajímavé, že podobné sociologie prošla v druhé polovině 20. století diskusí mezi konzervativními teoriemi konsenzuálními a dynamickými teoriemi konfliktu.

200503

objednávám časopis Vesmír

(objednávka knih na druhé straně objednacního lístku)

- na rok (735 Kč) **ušetřím 273 Kč**
 na půl roku (399 Kč) **ušetřím 105 Kč**
 na dva roky (1449 Kč) **ušetřím 567 Kč**
 hromadná objednávka ks na rok (588 Kč) **ušetřím 420 Kč**
 připojte adresy všech (nejm. tři) odběratelů

od čísla
 ceny jsou platné od 15. 9. 2004 do 14. 9. 2005

■ časopis Vesmír (knihy) zašlete na adresu:

jméno
 příjmení
 (firma)
 ulice
 PSČ a město
 e-mail
 telefon

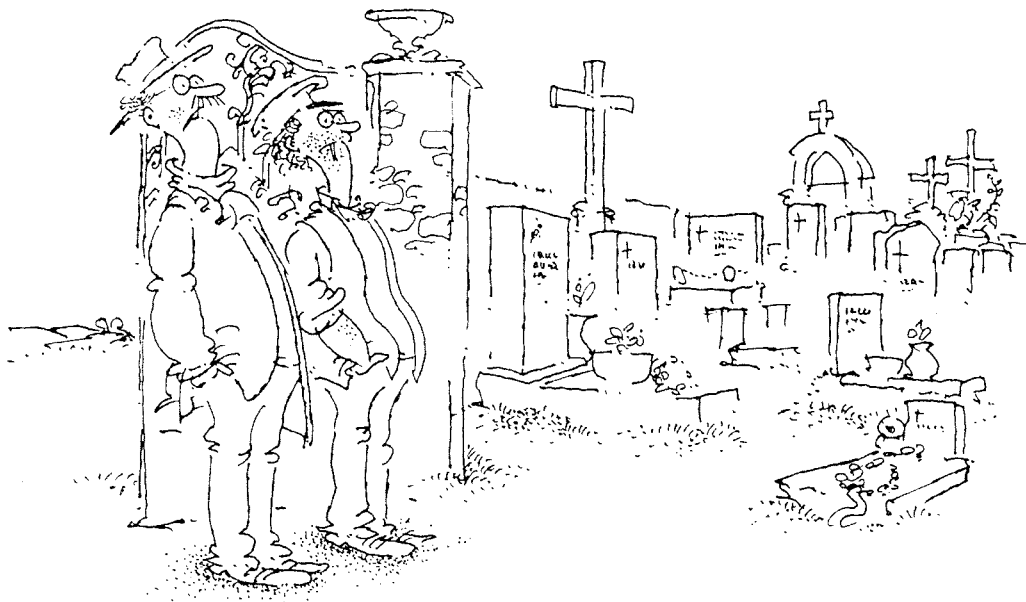
adresu dárce (tmavší plochu) vyplňte jen, požadujete-li časopis Vesmír nebo knihu jako dárek

■ adresa dárce:

jméno
 příjmení
 (firma)
 ulice
 PSČ a město
 e-mail
 telefon

■ platba předplatného:

- požaduji zaslat složenku
 budu platit převodem z účtu č.
 požaduji zaslat fakturu: IČ
 DIČ

TADY JSOU TI, KTERÉ LZE S JISTOTOU NAZVAT EKOLOGICKY ŠETRNÝMI OBČANY.

15) Srovnej též R. P. Sieferle (1985).

16) J. Zrzavý, D. Storch a S. Mihulka doporučují v poslední větě své vynikající knihy *Jak se dělá evoluce*, abychom s žasnutím počkali. V celém epilogu je nápadná jedna věc: Evoluční biologové se domnívají, že si už poradili s přítomností altruizmu v přírodě, nad přítomností krásy stojí však zatím bezradně.

17) Nabízí se otázka, zda na konzervativní přístup ke světu máme pohlížet s nevolí jako na relikv z dob romantického zrodu ochránářství, stojící v cestě racionálnějšímu přístupu ke krajině a přírodě. Nemůže mít konzervativní skepticismus svou funkci? B. Verbeek (1994) tvrdí, že růžové brýle, důvěřující změnám a novotám, představovaly kdysi evoluční výhodu; v dnešním světě technologických rizik může být tato optika kontraproduktivní. Ti, kdož mají chuť experimentovat, se stali podle B. Verbeeka evolučním rizikem.

150 hektarů, reagoval charakteristicky: „Dopustiti, aby skupiny nebo aleje starých dubů zůstaly nedotčeny sekerou, pokud nezhytnou marasmem, může jen vlastník – boháč nebo kavalír. A poručte si stokrát, že několik cenných stromů, jež dostal malý nabyvatel v díl svůj se svou parcelou, nesmí býti poraženo, poznáte, že pod tou či onou záminkou nový pán stromy přece odstraní a zpeněží. Neboť četník u nich býti nemůže. Krátce: reformou tak, jak je zamýšlena, utrpí velké škody krása a šlechtictví české krajiny.“ (R. Maximovič, 1937)

Aniž si to uvědomujeme, zůstává romantická a doslova re-akční orientace¹⁵ v ochraně přírody přítomna dodnes. Podle Sádla a Pokorného (s. 399) jsou ochránci přírody citliví na „znamení zvěstující konec starých časů“, přičemž chápou minulost homogenně, ahistoricky, jako dobré *staré časy*.

Nevole k expanzím

Staromilství ochránců přírody je zakotveno i v estetickém pojetí přírody, jak je v kultuře

a v našem povědomí zafixovali malíři a básníci. Ochránci přírody nemají, na rozdíl od profesionálních biologů, zábrany žasnout nad krásou přírodních tvorů.¹⁶ Naši představu o žádoucí krajině formovali v českém prostředí zejména umělci 19. a počátku 20. století. Pro ochránce přírody bude nesnadné najít estetický vztah a citové pouto k „nové divočině“, k přírodě osidlující haldy, výsypky a odkaliště, která je zajímavá pro geobotaniky a která je cenná jako doklad vitality přírodních procesů.

Sádlo a Pokorný pozorují ochránce přírody dobře, když upozorňují na jejich, vlastně všeobecně na naši, nechuť k expanzím zejména nepůvodních druhů, které se dějí na úkor druhů zanikajících a domácích. I tu bychom mohli vysvětlit konzervativním nostalgickým lpěním na *statu quo*, ba na stavu minulém.¹⁷ K naší nevoli vůči expanzím druhům nepochybně přispívají i některé postojové atavizmy. Základní je zde patrně obecná lidská vlastnost, která za žádoucí a hodnotné považuje to, co je vzácné, nedostatkové. Roli jistě hraje i Sádlem a Po-

objednávám knihy

(objednávka předplatného časopisu Vesmír na druhé straně objednávacího lístku)

počet kusů

- CD-ROM Vesmír 1994–2003, 495 Kč
- E. Vlček: Bedřich Smetana, brož., 105 Kč
- E. Vlček: Čeští králové I., váz. 500 Kč Čeští králové II., váz. 693 Kč
- E. Vlček: Jan z Pomuku, brož., 48 Kč
- S. Komárek: Příroda a kultura, váz., 198 Kč
- S. Komárek: Dějiny biologického myšlení, váz., 126 Kč
- S. Komárek: Hlavou dolů, váz., 197 Kč
- P. K. Feyerabend: Tři dialogy o vědění, brož., 168 Kč
- K. Warwick: Úsvit robotů, soumrak lidstva, váz., 273 Kč (www.kevinwarwick.org)
- I. M. Havel: Otevřené oči a zvednuté obočí, váz., 252 Kč
- J. Palouš et al.: Ondřejovská hvězdárna 1898–1998, váz., 498 Kč
- J. Reischig: Videoatlas bezobratlých živočichů, CD-ROM, Mantis 693 Kč předplatitelé Vesmíru 985 Kč ostatní
- 1761 Kč multilicence pro předplatitele Vesmíru 1885 Kč ostatní

objednávací lístek pošlete na adresu: Vesmír, s.r.o., Na Florenci 3, 111 21 Praha 1 (tel. 222 828 394, e-mail: redakce@vesmir.cz)

korným zdůrazněná pocitová asociace s plevy, prastaré nepřátelství rolníka a zahrádkáře vůči „neřádstvu“ bujícímu v jeho řádném porostu. Řekla bych však, že u ochránců přírody je tento lidový postoj utlumen.

V jejich či naší nechuti vůči biologickým expanzím hraje významnou roli spíše něco jiného. Je to náš sklon nadřizovat slabým – soucit. Na osobní úrovni se ochránářské puzení často vyvinulo v dětství jako péče o zraněného tvora, ptáka nebo ježka. Přirozeně kruté děti, připustíme, mláďata bytostí inklinujících k maximalizaci vlastního zisku, jsou k soucitu (de)formovány vlivem kultury.¹⁸ Soucit nebyl vykulivován jen v Evropě, působením křesťanství zde však mezi hodnotami zaujímá centrální místo. Kdysi byl zaměřený na odstrkované bližní – lidi. S tím, jak mohutněly naše síly vůči přírodě, se postoj solidarity se slabými rozšířil i na ni. A tak není divu, že silný expanzní druh vnímáme „s velkou dávkou ideologicky zabarveného předporozumění“ (Sádlo, Pokorný, s. 399). Podstatu takového postoje dobře vystihují věty „Co vadí, je právě tato úspěšnost... Úspěch čili expanze je zpravidla na něčí úkor... Jsou opěvovány zejména druhy neúspěšné, tj. vzácné, ustupující a vymírající“ (tamtéž).

Ano, tak to opravdu je. Sdělení, že se relativně stabilní fáze vegetace střídají s fázemi dynamickými a že jsou součástí vegetačních dějin, můžeme přijmout jako informaci; na našem sklonu stranit ustupujícím a vymírajícím to změnit jen málo. Ačkoliv se ochránci přírody domnívají být jako příroda, je to jinak. Ve snaze chránit přírodu jsou především dětmi své kultury; jsou s ní solidární a chrání její hodnoty.¹⁹ Vzpomeňme, že Josef Pekař píše v souvislosti s ochranou starých stromů v krajině o postoji *kavalíra*. Jiří Mahen v *Rybářské knížce* vyzývá k novému druhu *gentlemanství*, gentlemanství vůči přírodě.

Nové rytířství

Nabízí se ještě jedno označení: Ochrana přírody je *novým rytířstvím*.²⁰ Je pozdním plodem *rytířské kultury*, která ztělesňovala povinnost chránit proti přesile slabé a bezbranné. Proč mi připadá toto poněkud patetické přirovnání přiléhavé? Rytířství, jak si je představujeme i pod vlivem Cervantesovým, bylo spíše povahy citové a impulzivní než rozumové a rozvážlivé. Tak i ochrana přírody.

Rozumové argumenty zpochybňují práci ochránců hned ze dvou stran: Skeptikové tvrdí, že snaha jednotlivců chránit přírodu před mohutnou civilizační devastací je nedostatečná a marná. A biologové dokazují, že příroda pomoc nepotřebuje, protože si časem pomůže sama. V evoluční optice a v kontextu postmoderního relativizmu se nepřiměřená jeví i vážnost, s jakou ochránci přírody chápou svůj úkol. Tito lidé se sotva ztotožní s postojem „chráníme zvířata, protože s nimi je život zábavnější“.

Jakkoli dnešní ochrana přírody zdůrazňuje svou racionalitu, tváří v tvář běhu světa a v očích strážlivé vědy bude vždycky trochu pošetilá. Václav Černý o idealizovaných rytířích píše: „Tito hrdinové zvučných jmen, nadlidských hrdinství a skvělých lásek byli rázem miláčky exaltovaných myslí a něžných srdcí. Ale směšnost na ně číhala!²¹ ... (Don Quijote) umírá, nabyv rozumu. Umírá, když dobrodružství v jeskyni Montesinově probudí v něm pochybnosti o potulném rytířství, o ceně jeho ideálu; procítá ze šlechtěného bláznovství k rozumu“ (Černý, s. 9 a 18).

Přednáškový cyklus **Xenopus**

od 17 hodin
ve Faustově domě
v Praze 2
na Karlově náměstí 502/40

- Pořádá Vesmír a Akademický klub 1. LF UK
- Pravidelně každý druhý čtvrtek v měsíci
- Zveme všechny, kteří se chtějí setkat s autory Vesmíru a diskutovat s nimi

14. dubna 2005

Richard Rokyta **Novinky o bolesti**

Nejnovější patofyziologické poznatky o bolesti, o mechanismech akutní a chronické bolesti a jejich současné terapeutické uplatnění. Ovlivnění bolesti vlastními mechanismy těla, placebo efekt.

řích píše: „Tito hrdinové zvučných jmen, nadlidských hrdinství a skvělých lásek byli rázem miláčky exaltovaných myslí a něžných srdcí. Ale směšnost na ně číhala!²¹ ... (Don Quijote) umírá, nabyv rozumu. Umírá, když dobrodružství v jeskyni Montesinově probudí v něm pochybnosti o potulném rytířství, o ceně jeho ideálu; procítá ze šlechtěného bláznovství k rozumu“ (Černý, s. 9 a 18).

Odpověď J.Sádla a P. Pokorného

Děkujeme za tuto vstřícně formulovanou esej, která nabízí zajímavý prostor k další diskusi. Autorka nám v lečtem pomohla – její obhajoba ochrany přírody je přiléhavou korekturou našich postojů, ke které jsme se popravdě řečeno sami chystali, ale už jsme ji nestihli napsat. V kostce alespoň na tomto místě. Možná se tím lépe vyjasní i něco z toho, o čem píše H. Librová:

Ano, my si rovněž myslíme, že příroda se chránit má. A bát se trochu o její osud je prospěšnější než se o něj nebát vůbec. Ale je načase přiznat si, že základním kamenem této ochránářské víry jsou právě ty citové intervence a staromilství. Na tomto zjištění není přece nic pokořujícího: prostě máme sklon mít přírodu rádi, a tak se zasazujeme o její ochranu (což je ono nové rytířství, jak je přiléhavě charakterizuje H. Librová). Když na ničení přírody nadáváme, anebo hledáme polehčující argumenty v podobě smířlivé představy nové divočiny, jsou to v obou případech zase jen ty citové intervence. Chránit přírodu znamená ji hodnotit, a to prostě bez citových intervencí nejde. Co tedy v našich textech kritizujeme, není smysl ochrany přírody (to bychom v ochránářských projektech sami občas nepracovali), ale její nedostatek sebereflexe. K němu patří naivní chápání ideální minulosti a hra na nezdolnou občektivitu, kterou se sama občas zaštiťuje.

18) Opravdu mi nepřipadá pravděpodobné, že soucit je variantou sobecky založeného nepotického či recipkého altruizmu.

19) Nejsou tedy kontrakulturou. Pokud se k ní sami hlásí, je to spíše projevem jejich vzdoru než výsledkem poučené reflexe.

20) Rytíř je francouzský *chevalier* (původně doslova jezdec). Od toho slova je odvozen Pekařem zmíněný *kaválir*. Není zde podstatné, že rytířství je víceméně fikcí, vycházející z převážně literární idealizace ozbrojených jezdců placených feudálním pánem, jejichž funkce byla čistě vojenská, někdy i loupežná.

21) „Výrazem doby přestal být už rytíř a počínal jím dvořan“ (V. Černý 1931, s. 9).